

Антонюк Н.А.

кандидат економічних наук, доцент,
Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна

Оцінка кризового стану територій в умовах децентралізації

Нові українські реалії спонукають до пошуку радикальних шляхів покращення існуючих моделей управлінської діяльності на територіях та в адміністративно-територіальних утвореннях. Довгоочікувана реформа місцевого самоврядування в Україні зіштовхнула людей з розумінням, що при передачі повноважень їм буде необхідно самим планувати майбутні доходи, витрати та управлінські дії. У світі існує багато аналогів антикризового управління при реформуванні, але специфічні умови, що склалися в Україні історично, роблять ці підходи не дієвими.

Процес децентралізації інструментом передавання обсягу владних й управлінських обов'язків компетентними суб'єктами влади та іншими структурними одиницями, наділеними необхідними ресурсами, правами та обов'язками. Децентралізація передбачає підвищення ефективності роботи державного механізму й активізації розвитку територій на засадах демократії, а показниками такої ефективності й активізації є повноцінне забезпечення прав, законних інтересів та обов'язків місцевого населення, структурованого до об'єднаних громад.

За певних обставин для децентралізації притаманні ризики і небезпеки. У цьому разі деякі сфери державного та суспільного життя не можуть піддаватися децентралізації.

В основі моделювання знаходяться принципи подібності та математичної аналогії, що складають фундамент однойменних теорій. У дослідженнях, пов'язаних з кризовими явищами в національній економіці в умовах децентралізації, доречним є використання безрозмірних величин, оскільки їх значення не залежать від вибору системи розрізнених одиниць. Обґрунтуванням цього міркування є так звана пі-теорема Бакінгема, згідно з якою, зв'язок між p розмірними величинами, незалежний від вибору системи одиниць вимірювань, може бути поданий у формі $p-k$ безрозмірних комбінацій розмірних величин, де k – число незалежних

розмірностей (Бриджмен П., 2001).

У запропонованому дослідженні процес розвитку об'єктів макро- і мезорівня пропонуємо аналізувати з погляду розвитку національної економіки в цілому. Тому вважаємо за доречне аналізувати місце об'єктів за допомогою використання кластерного аналізу. У цьому випадку в якості об'єктів аналізу виступатимуть кластери територіальних утворень країни, що мають будуватись на основі наявних статистичних даних. Методика кластерного аналізу, що базується на поняттях подібності об'єктів, дозволяє побудувати кластери на основі часткових і загальних інтегральних показників функціонування об'єктів та можливостей виходу із кризи, завдяки цільовій спрямованості (Федосеев В.В. та ін., 2002).

Метод k-середніх полягає в тому, щоб виявити угруповання в даних. Вхідна множина розділяється на k-груп, при цьому мінімізується функція, що визначає відстані як суми квадратів помилок (SSE):

$$S = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^{n_j} \|x_i^j - c_j\|^2. \quad (1)$$

Після цього ітеративно оптимізується якість такого поділу, що дозволяє завдяки зниженню впливу серйозних ризиків на ранньому етапі антикризового управління, мінімізувати витрати на усунення криз і кризових явищ. Таким чином, k-секціонування дозволяє розділити набір даних з n об'єктів в набір k-кластерів, для яких існує така послідовність:

1. На основі k-масиву даних обирається центроїд.
2. В циклі виконує наступні дії до того моменту, поки не досягає критерію збіжності: формується виділення k-кластерів шляхом присвоєння кожній точці до найближчого до неї центроїда; перевизначаються центроїди; алгоритм може використовувати різні міри відстані (Якимець Р.В., 2016).

Для коректного визначення сукупного показника (нормативу ефективності) використання потенціалу (E_s^y) доречно застосувати рівняння:

$$E_s^y = \frac{P^y}{V_s^y} = E_n \cdot d_n + E_l \cdot d_l + E_k \cdot d_k, \quad (2)$$

де d_n , d_l , d_k – відповідно питомі ваги природного, трудового та фондового потенціалів в сукупному потенціалі;

E_n , E_l , E_k – відповідно потенціал природних ресурсів, потенціал трудових ресурсів та потенціал основних фондів.

Показник N може приймати значення сприятливого, оптимального,

незначного, мінімального та найнижчого ступеня децентралізації. В залежності від отриманого значення показника застосовується різний підхід до розробки та впровадження стратегій розвитку територій.

Для кожного територіального утворення норматив ефективності матиме диференційований характер, обумовлений структурними відмінностями в компонентному складі сукупного потенціалу території. Це дозволяє обґрунтувати джерела виникнення кластерної диференціації витрат суспільної праці та методичні умови проведення кластерних порівнянь. Останні можуть проводитись при приведенні складової оцінки до єдиної структурної основи, в якості якої доцільно використовувати структуру загального потенціалу економіки країни.

Для виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації пропонуємо доповнити модель коефіцієнтом ризику, що характеризує відношення імовірнісної величини максимально можливого збитку (Z_{max}) на нормативне значення соціо-еколого-економічного складника територій, який розраховується за формулою (K_p):

$$K_p = \frac{Z_{max}}{K_{oj}} \cdot 100\% \quad (3)$$

У результаті визначення коефіцієнта отримані значення оцінюються за шкалою:

- до 10% – сприятливий стан;
- від 10% до 30% – оптимальний стан;
- від 31% до 69% – тривожний стан;
- від 70% – кризовий стан

Важливим є врахування загального коефіцієнта децентралізації при прийнятті рішень (K_d), який дозволяє оцінити ступінь децентралізації в конкретній системі управління й розраховується за формулою:

$$K_d = \frac{r_i}{R_i} \cdot 100\% \quad (4)$$

де r_i – число рішень, прийнятих на нижніх рівнях ієрархії за i -тий період; R_i – загальна кількість рішень за i -тий період.

Шкала для визначення розрахунків:

- 0,0-0,1 – мінімальний ступінь;
- 0,1-0,3 – незначний ступінь;
- 0,3-0,5 – середній ступінь;
- 0,5-0,8 – значний ступінь;
- 0,8-1,0 – високий ступінь.

Що ближчий коефіцієнт до одиниці, то вищий ступінь децентралізації.

Але кількість рішень недостатня, оскільки не враховує ступеня важливості рішень, прийнятих на нижчих рівнях управління та ступеня їх самостійності, тому й визначення цього показника має загальний характер. Вихідними даними для означення цього коефіцієнту слугували дані оцінки фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад, діючих в областях країни, проведеної на основі результатів моніторингу виконання місцевих бюджетів та за показниками, що відображають: власні доходи на одного мешканця; рівень дотаційності бюджетів (питома вага базової/реверсної дотації у доходах); питому вагу видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах громад (без трансфертів з державного бюджету); капітальні видатки на одного мешканця.

У результаті проведених досліджень пропонуємо модель виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації, що враховує наявність потенціалу (ресурсного, трудового), соціальний, екологічний та економічний складники розвитку територій, коефіцієнт ризику настання криз та загальний коефіцієнт децентралізації. Остаточно вона має вигляд:

$$N = E_s' \cdot d_i \cdot K_p \cdot K_d. \quad (5)$$

де N – виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації;

d_i – таксонометричний показник досліджуваної конфігурації кластеру;

K_p – коефіцієнт ризику;

K_d – загальний коефіцієнт децентралізації при прийнятті рішень.

За результатами розрахунків показників, побудовано рейтинг можливих конфігурацій та складено кластери для території України. У результаті кластерного ранжування за рівнем факторних макроекономічних показників та врахованих коефіцієнтів найближчим до еталона виявилися адміністративні області кластеру I, до якого належать Дніпропетровська та Запорізька області, їх показник виявлення кризового стану територій в умовах децентралізації є найнижчим серед усієї сукупності адміністративних регіонів України. До кластеру II увійшли вісім адміністративних областей. Кластер III становить чотири області. До IV і V кластерів увійшли по п'ять областей. Коефіцієнт ризику настання криз чи прояву кризових явищ визначено в межах сприятливого та оптимального станів. Причому для всіх кластерів країни характерним є мінімальний та незначний ступінь децентралізації, що свідчить про повільний рух у цьому напрямку. Результати розрахунків дозволили перейти до визначення виду антикризової стратегії, яка є доцільною для кожного з виділених кластерів. Для цього було використано графічний

метод зонування. У результаті розрахунків побудовано рейтинг можливих конфігурацій для означених кластерів.

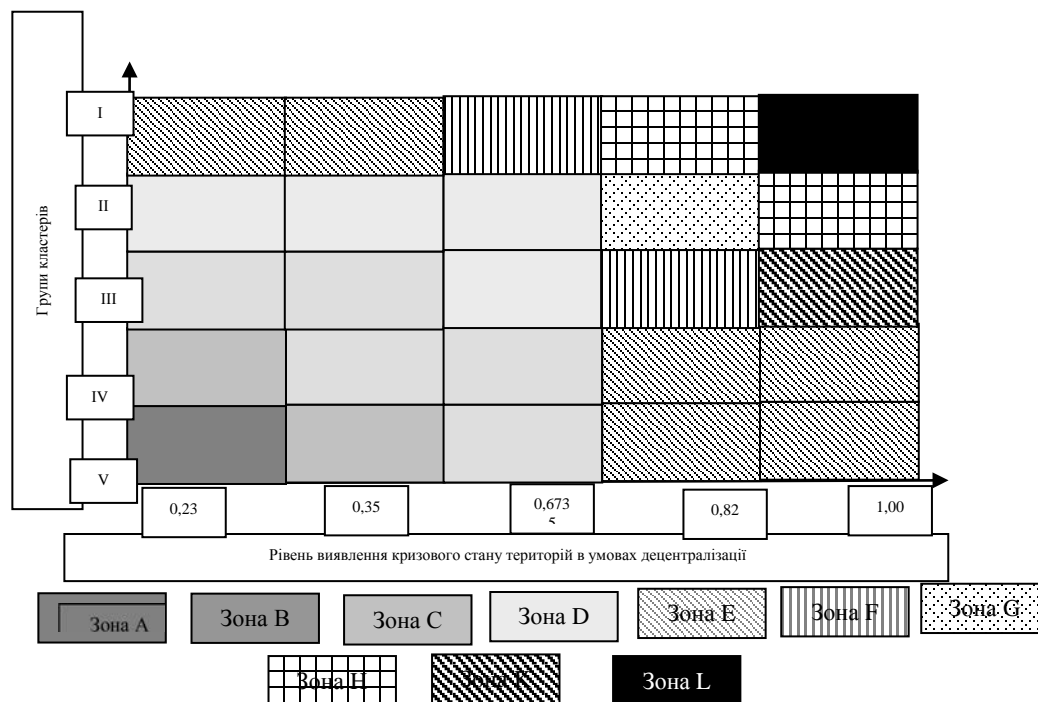

Рис. 1. Графічна матриця визначення виду антикризової стратегії
* побудовано за розрахунками автора

Отже, проведені розрахунки наявного потенціалу адміністративних областей країни, пріоритети перспективного розвитку та можливість настання криз в умовах децентралізації свідчать про подальше їх опрацювання.

Список використаних джерел

1. Бриджмен, П. (2001) *Анализ размерностей*. Ижевск: РХД.
2. Федосеев, В.В., Гармаш, А.Н., Дайитбегов, Д.М. и др. (2002) *Экономико-математические методы и прикладные модели*. Москва: ЮНИТИ.
3. Якимець, Р.В. (2016) Методи кластеризації та їх класифікація. *Міжнародний науковий журнал*. № 6. Т. 2.